

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
МІНІСТЕРСТВА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

На правах рукопису

ПАШУТА Микола Тимофійович

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ
ПОТРЕБИ В ПРОДУКЦІЇ МАШИНОБУДУВАННЯ**

Спеціальність 08.02.03

Управління, планування та державне регулювання економіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

00756828 (-)

АВ 30.611
копії на російській мові.
слідньому економічному інституту
раїни (м. Київ).

НАУКОВИЙ КОНСУЛЬТАНТ — доктор **Беседін**
економічних наук, професор **Василь Федорович**

ОФІЦІЙНІ ОПОНЕНТИ:

доктор економічних наук,
професор

доктор економічних наук,
професор

доктор економічних наук

Панасюк
Броніслав Якович

Панченко
Євгеній Григорович

Ільєнченко
Михайло Васильович

ПРОВІДНА ОРГАНІЗАЦІЯ:

Рада по вивченню продуктивних сил (РППС) України Націо-
нальної академії наук України (м. Київ).

Захист відбудеться *21. Вересня* 1994 р. в *1430* годин
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.51.01 по присуджен-
ню наукового ступеня доктора економічних наук Науково-дослід-
ного економічного інституту Мінекономіки України (252601, МСП,
Київ-103, бульвар Дружби народів, 28, 5 поверх, зал засідань).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці НДЕІ
Мінекономіки України.

Автореферат розісланий *11. серпня* 1994 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук,
професор

Бондарь І. К.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ДВ - 30.01-1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1. 1. АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Реалізація основних напрямків економічної політики України обумовлює необхідність принципово нової організаційної побудови суспільного виробництва і системи управління народним господарством в період формування ринкової економіки.

Невтручання держави в управління її власністю, перехід до лібералізації цін в умовах монополізму і відсутності конкуренції не тільки не подолали витратного механізму, а навпаки, спровокувавши загальну економічну кризу, поставили на грань банкрутства цілі галузі, незалежно від якості їх роботи. Особливо це позначилось на кінцевій продукції машинобудування із-за зростання цін на сировину і комплектуючі вироби і, відповідно, відмову споживачів від купівлі його готової продукції.

Аналіз економіки України показав, що для виходу її з кризового стану, прискорення реалізації реформ, роздержавлення, створення власної фінансової системи необхідно використати управлінський вплив держави. Втручання державних органів передбачає, в першу чергу, економічні важелі, а при необхідності - і застосування адміністративних міроприємств.

Уряд і Верховна Рада України намагаються знайти певні рішення, які відображені в "Основних засадах і напрямках становлення економіки України в кризовий період". В цьому документі сказано, що серед головних завдань є: зупинення кризи, стабілізація соціально-економічного становища в Україні. Зокрема, в економічній частині, створення високорозвинутої виробничої, фінансової і науково-технічної інфраструктури економіки держави, забезпечення високотехнологічного енерго- та ресурсозберігачого й екологічно безпечного розвитку всіх її галузей, їх конкурентоздатності на світовому ринку, рівноправне входження України в світове економічне співтовариство.

Враховуючи, що однією з головних причин кризи в промисловості є відсутність чіткого державного регулювання її розвитку, уряд України вже в 1993 році поновив галузеве управління державним сектором економіки з одночасним скороченням кількості галузевих органів, обмеженням прямого адміністративного втручання органів

управління в господарську діяльність підприємств, чітким регламентуванням функцій міністерств і відомств відносно суб'єктів господарської діяльності.

Конкретизація мікропідприємств передбачена в показниках плану економічного і соціального розвитку України на 1994 рік. При цьому посилюється його роль в забезпеченні стабілізації економіки, виводу її з кризи, здійсненні структурної перебудови в відповідності з визначеними державними пріоритетами.

Комплекс заходів по перебудові державного управління для виводу економіки з кризового стану, в тому числі і для розвитку ринкової економіки, передбачає застосування цілого ряду механізмів визначення і регулювання економічних потреб. В дисертаційному дослідженні в основному розглядаються методологічні основи визначення потреби в продукції машинобудування, які складаються з програмно-цільового, балансового і нормативного методів.

Наявність такого наукового механізму, як методологічні основи визначення потреби в продукції машинобудування сприяє обґрунтуванню структурно-інвестиційної політики, трансформації ресурсів в напрямку освоєння наукоємких і екологічно безпечних виробництв, переорієнтації машинобудування на власні потреби незалежної України.

Тому пошукувач вважав доцільним провести дослідження ряду недостатньо розроблених аспектів цієї проблеми і викласти їх в своїй дисертації. До числа таких аспектів дисертант відніс теоретичні і прикладні розробки методологічних основ визначення потреби продукції машинобудування в умовах становлення ринкових відносин України і планування розвитку економічних потреб.

Необхідність пошуку засобів і шляхів практичного вирішення проблем методології визначення потреби в продукції машинобудування в умовах становлення ринкових відносин суверенної України вирішила мету і завдання, предмет і об'єкт дослідження, його логіку, а також коло питань, які розглядаються в даній дисертаційній роботі.

1.2. МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Метою даної дисертаційної роботи є дослідження теоретичних і методологічних аспектів визначення економічних потреб і, зокрема, потреби в продукції машинобудування в умовах формування ринкових відносин, а також розробка прикладних методичних рекомендацій по

обґрунтуванню потреби в матеріально-технічних ресурсах при підготовці планів і прогнозів.

Реалізація мети визначила необхідність вирішення слідуючої сукупності задач:

визначення теоретичних положень і економічної суті категорій: споживання, потреби, попиту, пропозиції і особливостей їх прояву безпосередньо в умовах становлення і дії ринкових відносин;

обґрунтування необхідності регулювання економічних потреб в умовах становлення ринку механізмами держави, передбачаючи їх взаємозв'язаність і взаємозалежність, комплексний підхід до забезпечення паритету держави і товаровиробників і, в зв'язку з цим, визначення місця і ролі в цій системі планування з використанням програмно-цільового, балансового та нормативного методів визначення потреби в продукції машинобудування;

аналіз та обґрунтування методології і методичних підходів до розробки національних, державних і цільових комплексних програм, балансового методу і системи норм і нормативів для визначення потреби в продукції машинобудування з метою комплексного обґрунтування прогнозних планів розвитку економіки країни, для чого здійснити:

подальше удосконалення програмно-цільового методу визначення потреби в продукції машинобудування при розробці національних, державних і цільових комплексних програм;

удосконалення балансового методу визначення потреби в продукції машинобудування;

розробку системи норм і нормативів потреби в продукції машинобудування: визначення понять, складу норм і нормативів на устаткування і кабельні вироби, одиниць їх виміру, методичного забезпечення і доведення його до конкретних методик;

на базі запропонованого організаційного і методичного забезпечення проведення розрахунків норм і потреби в продукції машинобудування з метою обґрунтування планів.

1.3. ПРЕДМЕТ І ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Предмет дослідження складають методологічні основи визначення економічних потреб. Об'єктом дослідження вибрана продукція машинобудування.

1.4. МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Методологія дисертаційного дослідження базується на діалектичному методі пізнання і його творчому розвитку в ході здійснення реформи управління в період формування ринкових відносин. Базою дослідження являються положення теорії економічного і соціального розвитку суспільства, основи національної економічної політики на етапі формування та дії ринкових відносин.

Методологія дослідження ґрунтувалась на комплексно-системному підході до розгляду проблеми, яким передбачалась багатогранність у вивченні предмету і об'єкту дослідження з використанням наступних методів: програмно-цільового, балансового та нормативного. Інструментом при проведенні дисертаційного дослідження також послужили економіко-математичні методи, методи системного і техніко-економічного аналізу, прогнозування та інші.

1.5. МАТЕРІАЛИ, ЯКІ ВИКОРИСТАНІ В ДОСЛІДЖЕННІ.

При написанні дисертаційної роботи використані праці вітчизняних і зарубіжних вчених по даній проблемі, законодавчі і нормативні акти Верховної Ради України і Кабінету міністрів України, методичні і інструктивні матеріали Міністерства економіки України, Державного комітету України з матеріальних ресурсів, матеріали науково-практичних конференцій і семінарів по проблемі, що досліджується.

Інформаційною базою для обґрунтування потреби в продукції машинобудування міністерств і відомств України, як і України в цілому, послужили дані Мінстату України, міністерств і відомств, результати досліджень і проробок їх інститутів.

1.6. НАУКОВА НОВИЗНА ДИСЕРТАЦІЇ.

В результаті проведеного комплексу науково-дослідних робіт і їх відображення в дисертаційній роботі автором отримані наступні найбільш суттєві результати, які можна класифікувати як важливі нові положення:

- в теорії економічної науки:

а) визначена економічна суть категорій споживання, потреби, попиту і пропозиції в умовах становлення і дії ринкових відносин. Автор виходить з положень, що в процесі споживання в заключній фазі суспільного відтворення здійснюється задоволення конкретних потреб, які отримали назву економічних (виробничих).

Споживання трактується як заключна фаза суспільного процесу

виробництва і розглядається взаємозалежність категорій потреби, виробництва і споживання. При будь-якому суспільному ладі виробництво і споживання знаходяться в єдності.

Потреба, як економічна категорія, пов'язана з виробництвом і споживанням, і має з ними, насамперед, якісну взаємозалежність. Потреби в кінцевому рахунку призначені як для виробничого споживання, так і для соціальних нужд.

В тісному зв'язку з економічними потребами знаходяться такі економічні категорії, як попит і пропозиція. Попит розглядається як економічні потреби опосередковані і обмежені грошима. Крім того, попиту дано три важливі характеристики, як-то: внутрішній склад і рівень, потенціал збільшення та його інтернаціоналізація. Пропозиція в найбільш загальному розумінні визначається як продукт який знаходиться на ринку або його можна туди доставити.

Розроблені і введені поняття норми і нормативу, обґрунтовані умови та необхідність розробки системи норм і нормативів, висвітлено їх місце і роль в системі економічних відносин, а також взаємозв'язок з показниками планування та державного регулювання економікою; обґрунтована міжгалузева значимість системи норм і нормативів на продукцію машинобудування;

б) обґрунтована об'єктивна необхідність державного регулювання економічних потреб в ринкових умовах, яка впливає з того, що для переходу економічної системи країни в новий якісний стан необхідна структурна перебудова виробничої бази народного господарства. Чим радикальніші зміни, тим доцільніший гнучкий вплив держави на ці процеси. Важливим фактором централізації являється протидія світового ринку національним інтересам в результаті чого структурну перебудову бажано направляти в задане русло. Необхідність належного рівня державного регулювання впливає також із того, що модернізація виробництва капіталомістка і поточне його інвестування не вигідне. Держава, захищаючи національні інтереси, зобов'язана здійснювати регулюючий вплив на структурну перебудову і її темпи. Обґрунтування підтверджується світовим досвідом, в тому числі таких країн як США, Японія, Німеччина, Швеція та ін.

- в методології та методичного забезпечення обґрунтування економічних потреб, зокрема, в продукції машинобудування:

а) розроблена методика обґрунтування потреби машинобудівної

продукції в процесі підготовки національних і цільових комплексних програм, суть якої заключається в тому, що виходячи з нормативів потреби тієї чи іншої продукції машинобудування на одиницю обсягу роботи, техніко-економічних характеристик цієї продукції (зокрема продуктивності) та обсягів виконання робіт (БМР, капітальних вкладень і ін.) визначається потреба в цій продукції, а також проводиться техніко-економічне обґрунтування цих програм. Формування і реалізація кожної програми базується на наступних принципах: забезпечення органічної єдності розвитку машинобудування, як головного фактору науково-технічного прогресу, з економічним, соціальним та духовним розвитком суспільства; врахування вимог ресурсозбереження та екологічної безпеки; надання першочергової державної підтримки роботам, що забезпечують вирішення найважливіших проблем розвитку України шляхом вибору науково-технічних пріоритетів та концентрації ресурсів на їх реалізацію.

б) виходячи з цих принципів автор пропонує враховувати ряд факторів, в тому числі: дати характеристику поточного стану розвитку науки, техніки, технології виробництва; створити орган управління підготовкою проектів програми, який веде її попередню розробку і здійснює порівняльну оцінку варіантів по ряду соціально-економічних і науково-технічних показників; встановити номенклатуру комплексів, машин і устаткування, які як виготовляються так і не виготовляються на підприємствах машинобудування України; визначити потребу в натуральному і вартісному виразі прокату чорних металів, ливарних заготовок, виробничих площ і устаткування, трудомісткості виготовлення, а також найбільш важливих комплектуючих виробів; на основі трудомісткості визначити потребу в промислово-виробничому персоналі і ступінь його зайнятості з метою зняття соціальної напруги в зв'язку з ростом безробіття; визначити завантаження діючих виробничих потужностей з метою перерозподілу завдань між заводами-виробниками і здійснити їх диверсифікацію; провести оцінку спричинених збитків навколишньому природному середовищу від розвитку підприємств машинобудування і визначити необхідні витрати на його захист; розробити плани освоєння нової техніки; на основі опрацьованих питань і розрахунків провести техніко-економічну оцінку і обґрунтування програми; визначити строки її реалізації.

Варіантні обґрунтування найбільш доцільних програмних рішень і механізмів їх реалізації дозволять забезпечити широке впровадження високих технологій і на цій основі підвишити ефективність машинобудівного виробництва.

в) запропоновано балансовий метод визначення потреби в продукції машинобудування з використанням нормативів, який базується на матричній формі балансу з введенням великої кількості показників, що визначають потребу, зокрема, на експорт, імпорт, по напрямках споживання, країни імпортери та експортери і ін., що дозволяє розробляти однопродуктові натурально-вартісні баланси з декількома сотнями показників. Це пов'язано з тим, що глибокий аналіз пропорцій і закономірностей економічного розвитку нині неможливий без конкретного і диференційованого визначення всіх показників і розділів фінансових розробок.

Таким чином, макроекономічні балансові розрахунки потреби представляють собою систему показників з допомогою яких встановлюється кількісна відповідність ресурсів, що формуються за джерелами надходження і їх розподілом по напрямках використання.

- розроблено нормативний метод визначення потреби в продукції машинобудування:

а) сформульовані призначення і етапи розробки норм на продукцію машинобудування, які складаються із уточнення загальних методичних рекомендацій і погодження галузевих (відомчих) методик, розробки проектів норм та їх аналізу, нормативів і розрахунків потреби в продукції машинобудування, експертизи норм, нормативів і розрахунків потреби в устаткуванні і кабельних виробках;

б) проведена класифікація норм і нормативів потреби і використання устаткування і кабельних виробів по напрямках споживання: комплектування об'єктів капітального будівництва, комплектування продукції машинобудування, заміна зношеного (РЕП), визначення парку, продуктивність устаткування, показники структури потреби в устаткуванні; напрямки будівництва: об'єкти виробничого призначення, об'єкти невиробничого призначення, об'єкти житлового будівництва і форми відтворення основних фондів: нове будівництво і розширення, реконструкція, технічне переозброєння. Крім того, виділяються індивідуальні норми: по проектно-кошторисній документації, специфіковані і зведені; групові і укрупнені: галузеві

міністерські, зведені міністерські, галузеві республіканські і зведені республіканські;

В) підготовлено організаційне забезпечення системи норм на устаткування і кабельні вироби, яке передбачає визначення порядку розробки і систематичного оновлення нормативних показників, організацій, які приймають участь в їх формуванні і обсяги фінансування робіт;

Г) розроблено пакет методичних документів для розрахунку норм і визначення потреби в трансформаторах силових I-III габаритів, комплектних розподільних пристроїв і конденсаторах силових косінусних і кабельних виробів; трубопроводної промислової арматури для комплектування об'єктів капітального будівництва; кабельних виробів, батареях акумуляторних лугових, батареях акумуляторних свинцевих стартерних для ремонтно-експлуатаційних потреб; в ліфтах для заміни зношених і комплектування об'єктів капітального будівництва.

1.7. ПРАКТИЧНА ЗНАЧИМІСТЬ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ заключається в тому, що вони дозволили розробити методологічні основи в складі методик обґрунтування національних, державних і цільових комплексних програм, балансового і нормативного методів визначення потреби в продукції машинобудування, які являються необхідним етапом розробки структурної перебудови не тільки машинобудування, а і народного господарства країни в цілому.

Методика техніко-економічного обґрунтування національних, державних і цільових комплексних програм і методичні рекомендації до розробки балансів машин і устаткування ввійшли в склад Методичних рекомендацій розробки індикативного плану економічного і соціального розвитку України на 1993 рік.

Методика техніко-економічного обґрунтування національних, державних і цільових комплексних програм розвитку машинобудування використана при формуванні національної програми виробництва технологічних комплексів, машин, устаткування і приладів для сільського господарства, харчової і переробної промисловості України. При розробці вказаної програми автор очолював підгрупу технологічного, матеріально-технічного і економічного обґрунтування інвестицій в машинобудування АПК Робочої групи по розробці проекту названої програми.

Методичні рекомендації розробки балансових розрахунків передані в Мінекономіки України.

З метою впорядкування і зменшення обсягів інформації, однозначного кодування і опису даних вхідних і вихідних документів під науковим керівництвом і при участі автора дисертації розроблені "Методические рекомендации по кодированию наименований строительных объектов, отраслей народного хозяйства, министерств и ведомств, единиц измерения при разработке норм с использованием ЭВМ", які представляють собою частину інформаційного забезпечення автоматизованої системи нормативів. В цьому ж документі представлено новий розділ "Одиниці виміру норм", який нараховує 120 назв.

Науково-методичні основи, викладені в дисертаційному дослідженні, використані при розробці пакету республіканських методичних документів для розрахунку норм і нормативів потреби в устаткуванні і кабельних виробках. Пакет методичних рекомендацій погоджено з відповідними головними організаціями, і затверджено директивними органами. Використовуючи республіканські методичні документи, розробники підготували десятки тисяч групових и укрупнених норм. На самому високому рівні розробляються зведені республіканські норми під керівництвом автора. Таких норм на 1981-1985 роки було затверджено 218 на 30 груп устаткування и кабельних виробів, на 1986 -1990 роки відповідно 419 и 40. На основі вказаних норм визначалась потреба України в продукції машинобудування.

1.8. ЗВ'ЯЗОК ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З ПЛАНОМ НДР

Основні результати досліджень методологічного, методичного і прикладного характеру по темі дисертації отримані автором в процесі роботи в Науково-дослідному економічному інституті (НДЕІ) Мінекономіки України за період з 1980 по 1994 роки.

Дисертаційна робота базується на дослідженнях тісно пов'язаних з тематикою науково-дослідних робіт, проведених в НДЕІ Мінекономіки України під науковим керівництвом автора. До числа таких досліджень відносяться теми:

8-81 "Разработать и ввести в действие вторую очередь АСПР Госплана УССР". Тема виконувалась на протязі 1981-1985 років. Під науковим керівництвом і при участі автора підготовлено три постановки інтегрованих комплексів задач по розрахунках норм потреби в

продукції машинобудування.

13-81 "Создание системы норм и нормативов для планирования народного хозяйства (Методическое и организационное руководство разработкой норм в министерствах и ведомствах; обобщение материалов)". Тема виконувалась на протязі 1981-1985 років. Під науковим керівництвом і при участі автора підготовлено 17 робіт, в тому числі 16 розрахунків норм потреби в продукції машинобудування на 1986-1990 роки і на період до 2000 року; один план розробки норм використання устаткування і кабельних виробів по Україні на 1986-1990 роки.

42-86 "Создание системы норм и нормативов (СНН) на оборудование и кабельную продукцию для планирования народного хозяйства (Методическое и организационное руководство разработкой норм в министерствах, ведомствах и облисполкомах; разработка республиканских норм и нормативов и согласование их в Госплане УССР)", яка виконувалась на протязі 1986-1990 років. В результаті виконання теми під науковим керівництвом і при участі автора підготовлено 48 документів, в тому числі: методичних рекомендацій - 11, розрахунків республіканських норм - 20, уточнень розрахунків - 12, збірників норм - 2 і інші.

30-89.13 "Разработка научно-методической документации по переводу Украинской ССР на республиканский хозрасчет".

9-91 "Методические рекомендации разработки балансов машин и оборудования".

3.92.1 "Розробка методичних положень, форм та прогнозів розвитку економіки України, її окремих галузей та регіонів" (заключний). В складі цієї теми автором розроблені наступні розділи: 4.7 "Баланси продукції машинобудівного комплексу" і 5.4 "Програма розвитку машинобудівного комплексу".

Виконані під науковим керівництвом і особисто автором дисертації наукові і методичні розробки, а також практичні рекомендації ввійшли в склад наукових звітів, схвалені і затверджені вченою радою НДЕІ Мінекономіки України.

1.9. АПРОБАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕНЬ

Основні результати досліджень доповідались на Всесоюзній науковій, 8 республіканських наукових і науково-практичних конференціях, 4 республіканських семінарах і використані в підсумко-

вих матеріалах та рекомендаціях цих конференцій і семінарів, в тому числі: республіканській конференції (шифр ЗК 85-154) "Внедрение системы технико-экономических норм и нормативов в Украинской ССР", Київ, березень 1984 ; республіканській конференції "Актуальные проблемы воспроизводства и повышения эффективности использования трудового потенциала", Київ, листопад 1984р.; республіканській науково-практичній конференції "Проблемы совершенствования воспроизводства основных фондов на современном этапе", Київ, травень 1985р.; республіканській конференції (шифр Д 86-255) "Проблемы разработки и внедрения комплексной автоматизированной системы норм и перспективы ее развития в XII пятилетке", Київ, березень 1986р.; республіканській науково-практичній конференції "Совершенствование планирования в условиях перестройки управления экономикой", Київ, вересень 1988р.; республіканській науково-практичній конференції "Эффективность хозяйствования в условиях полного хозрасчета и самофинансирования", Київ, жовтень 1989р.; республіканській науково-практичній конференції "Социально-экономические проблемы механизма трудосбережения в новых условиях хозяйствования", Київ, жовтень 1990р.; Всесоюзній науково-практичній конференції "Инвестиционный потенциал региона и его использование", Київ, жовтень 1991р.; республіканського семінару (шифр ЗК 87-127) "Пути развития хозрасчета в первичных трудовых коллективах", Київ, липень 1987р.; республіканського семінару (шифр ЗК 90-124) "Хозрасчет в научных организациях", Київ, березень 1990р.; республіканського семінару (шифр ЗК 90-1218) "Методическое обеспечение разработки системы норм и нормативов на оборудование и кабельные изделия", Київ, серпень 1990р.; республіканського семінару (шифр ЗК 90-1211) "Хозяйственный расчет низовых звеньев предприятия", Київ, жовтень 1990р.

1. 10. ПУБЛІКАЦІЇ ПО РЕЗУЛЬТАТАХ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основні результати дисертаційного дослідження відображені в 27 публікаціях. Серед них 3 монографії, 24 брошури, статті в збірниках наукових праць, тези доповідей в матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій - 71,7 др. а., з яких 39,8 др. а. належить автору.

1. 11. СТРУКТУРА І ОБСЯГ РОБОТИ

Мета і завдання дисертаційного дослідження визначили слідує-

чу структуру работ:

ВВЕДЕНИЕ

1. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОТРЕБНОСТЕЙ В УСЛОВИЯХ СТАНОВЛЕНИЯ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИИ
  - 1.1. Экономическая сущность категорий потребления, потребности, спроса и предложения
  - 1.2. Объективная необходимость государственного регулирования экономических потребностей в условиях становления рынка
  - 1.3. План как инструмент реализации экономической политики государства
  - 1.4. Нормы и нормативы в системе государственного регулирования экономических потребностей
2. МЕХАНИЗМ РЕГУЛИРОВАНИЯ ПОТРЕБНОСТИ В ПРОДУКЦИИ МАШИНОСТРОЕНИЯ
  - 2.1. Программно-целевой метод как инструмент обоснования потребности в продукции машиностроения
  - 2.2. Балансовый метод определения потребности в машиностроительной продукции
  - 2.3. Механизм государственного регулирования потребности в продукции машиностроения
3. КЛАССИФИКАЦИЯ НОРМ И НОРМАТИВОВ ПОТРЕБНОСТИ В ПРОДУКЦИИ МАШИНОСТРОЕНИЯ
  - 3.1. Сущность и классификация нормативной информации
  - 3.2. Понятие, состав и единицы измерения норм и нормативов
  - 3.3. Классификация, области применения и этапы разработки норм и нормативов на продукцию машиностроения
4. МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗРАБОТКИ СИСТЕМЫ НОРМ ПОТРЕБНОСТИ В ПРОДУКЦИИ МАШИНОСТРОЕНИЯ
  - 4.1. Организационное обеспечение разработки системы норм потребности в продукции машиностроения
  - 4.2. Общие положения методических приемов обоснования системы норм потребности в оборудовании и кабельных изделиях
  - 4.3. Методические рекомендации по обоснованию норм потребности в кабельных изделиях для комплектования продукции машиностроения
  - 4.4. Методический аппарат разработки норм потребности в оборудовании для ремонтно-эксплуатационных нужд
  - 4.5. Методическое обеспечение определения норм потребности в про-

дукции машиностроения для комплектования объектов капитально-го строительства

5. ОПЫТ РАЗРАБОТКИ И ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ПОТРЕБНОСТИ В ПРОДУКЦИИ МАШИНОСТРОЕНИЯ

1. 1. Автоматизация разработки системы норм и определения потребности в машиностроительной продукции
1. 2. Опыт разработки системы норм и определения потребности в оборудовании и кабельных изделиях
5. 3. Пути совершенствования нормативного регулирования потребности в продукции машиностроения

ВЫВОДЫ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

ПРИНЯТЫЕ СОКРАЩЕНИЯ

ПРИЛОЖЕНИЯ

Дисертація містить 383 сторінки машинописного тексту, в тому числі 6 таблиць, 38 форм таблиць, 29 формул, 3 малюнки, список використаних джерел із 116 назв, прийняті скорочення на 5 сторінках машинопису, додатки на 13 сторінках.

1. 12. КОРОТКИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується актуальність і народно-господарська значимість вибраної теми і напрямків дослідження, визначається мета та завдання роботи, наукова новизна і практична значимість дисертації.

В першій главі подана економічна суть категорій споживання, потреби, попиту і пропозицій в період становлення і дії ринкових відносин. В цих умовах економіка розглядається як виробничо-розподільно-обмінна система, що являється і умовою і засобом існування та розвитку суспільства, розкривається механізм її функціонування, висвітлюються причини і фактори кризи, шляхи і способи її подолання.

Для практичного здійснення регулювання і ефективного функціонування економіки вказується на необхідність розробки механізму державного регулювання як з допомогою прямого так і побічного впливу. Прямий вплив держава здійснює шляхом фінансування розвитку державного сектору галузей народного господарства, побічний вплив здійснюється з допомогою правових та економічних регуляторів. Держава, захищаючи національні інтереси, впливає на

структурну перебудову економіки та її темпи.

На етапі формування ринкової економіки важливим інструментом державного регулювання стає план, з допомогою якого забезпечується координуюче начало в економіці, визначається основна мета і пріоритети, містяться програми вирішення ключових проблем. В цій ситуації планування, з однієї сторони, служить для всіх господарських суб'єктів орієнтиром при виборі пріоритетних напрямків їх діяльності, а з іншої - являється платформою для структурної перебудови економіки та системи державного регулювання. З цієї метою відновлюється в новій якості планування господарської діяльності.

Соціально-економічні зміни на сучасному етапі створюють раніше невідому в нашій економіці систему яка поєднує державне регулювання і ринкові відносини. В таких умовах регулювання економічних потреб немислиме без методологічних основ визначення потреби в продукції машинобудування з допомогою програмно-цільового, балансового та нормативного методів.

В дисертації показано, що в період розвитку ринкових відносин роль нормативів сприяє регулюванню темпів і пропорцій виробництва при розширенні самостійності підприємств в виборі шляхів і засобів вирішення загальнодержавних завдань, забезпечує поєднання інтересів держави і трудових колективів.

Науково-обгрунтовані нормативи потреби промислових і продовольчих товарів орієнтують на удосконалення структури виробництва або її перебудови з метою найбільш повного задоволення попиту народу. Нормативи дозволяють правильно оцінити досягнутий рівень розвитку галузей шляхом співставлення обсягів і структури виробництва з нормативами потреб та попиту.

Система прогресивних техніко-економічних норм і нормативів дозволяє забезпечити збалансований розвиток виробництва з урахуванням найбільш повного задоволення економічних потреб.

В другій главі викладено механізм регулювання потреб в продукції машинобудування. Зокрема, розглядається програмно-цільовий та балансовий методи визначення потреби і механізм її державного регулювання.

Мета розробки всякої програми - найбільш повне задоволення загальних і окремих потреб в нових прогресивних і більш удоскона-

лених за своїми техніко-економічними показниками видах продукції машинобудування.

В дисертації викладено принципи і фактори формування національних, державних та цільових комплексних програм розвитку машинобудування, вказується на те, що розробку програм забезпечують головні і провідні проектно-конструкторські і технологічні організації машинобудування з участю науково-дослідних інститутів галузей-споживачів. З початку розробляється максимально можлива по повноті структура програми, яка включає і альтернативні варіанти. Після цього здійснюється їх оцінка. Надзвичайно важливим розділом всякої програми являється визначення її ресурсного забезпечення, строків реалізації і виконавців. Після розробки національної, державної або ЦКП рекомендується оформити на неї паспорт, в якому наводиться опис програми, найбільш важливі техніко-економічні показники і показники збалансованості.

В дисертації розглядається балансовий метод визначення потреби в продукції машинобудування, який охоплює систему натуральних, натурально-вартісних, або вартісних балансів, а також номенклатура продукції, на яку рекомендовано розробляти баланси. Запропонована схема розробки макроекономічних балансів, яка охоплює кілька сот показників.

Механізм державного регулювання потреби в продукції машинобудування в першу чергу охоплює державне замовлення і державний контракт. В дисертації висвітлено принципи формування цього механізму і він розглядається як комплекс господарських угод між державою і суб'єктами господарювання. В дисертаційному дослідженні викладено інші механізми державного регулювання потреби і зроблено висновок, що вони являються важливими факторами стабілізації економіки України в умовах становлення ринкових відносин.

В третій главі подано розроблену класифікацію норм і нормативів потреби продукції машинобудування, викладено суть нормативної інформації; поняття, склад і одиниці виміру норм і нормативів; дано визначення економічного змісту норм і нормативів; викладено розроблену класифікацію, області застосування і етапи розробки норм і нормативів на продукцію машинобудування.

В четвертій главі викладені методичні аспекти розробки системи норм і нормативів потреби в продукції машинобудування, які

включають в себе цілий комплекс великих проблем, таких як: організаційні питання, загальні питання методичного обґрунтування системи норм, методичне обґрунтування норм потреби в продукції машинобудування для виробничих потреб (в основному комплектування продукції машинобудування) розробки норм потреби в устаткуванні і кабельних výroбах для ремонтно-експлуатаційних потреб (РЕП) або заміни зношеного, визначення норм потреби в ресурсах для комплектування об'єктів капітального будівництва (КОКБ). Комплекс вищезазначених проблем в їх взаємозв'язку і взаємодії розглянуто на значній кількості видів продукції машинобудування. В главі наведено 29 формул та 31 форма таблиць з допомогою яких ведуться розрахунки потреби в матеріально-технічних ресурсах.

В п'ятій главі на основі узагальнення наукових і практичних досліджень викладено досвід розробки і шляхи удосконалення системи нормативного регулювання потреби в продукції машинобудування. В главі висвітлено напрямки наукових досліджень по темі дисертації, а також узагальнено методичні розробки по створенню автоматизованої системи розрахунків норм і нормативів потреби на устаткування і кабельні вироби (АСНУ).

В висновках і пропозиціях сформульовані найбільш важливі узагальнення та рекомендації, які випливають з результатів дисертаційного дослідження.

В додатках подані балансові макроекономічні розрахунки на деякі найбільш важливі види машинобудування та довідки про використання в практиці економічної роботи досліджень автора на рівні Мінекономіки України, Мінмашпрому України та інших державних структур управління.

1.13. НАУКОВІ ПОЛОЖЕННЯ, ЯКІ ВІНОСЯТЬСЯ НА ЗАХИСТ

В результаті проведених досліджень на захист виносяться:

- теоретичне обґрунтування економічної суті попиту, пропозиції, потреби і споживання та їх взаємозв'язку і взаємовпливу в умовах становлення ринкових відносин;

- обґрунтування принципів та умов державного регулювання економічних потреб в умовах становлення ринку;

- системний підхід до обґрунтування визначення попиту та потреби продукції машинобудування з допомогою програмно-цільового, балансового і нормативного методів, як основи матеріаль-

но-технічної бази відтворення;

- принципи та фактори формування і реалізації національних, державних та цільових комплексних програм розвитку машинобудування, а також методика визначення потреби продукції машинобудування при розробці програм;

- балансовий метод визначення потреби в продукції машинобудування з використанням нормативів та нових показників (напрямки споживання, експорт, імпорт, країни-експортери та імпортери і ін.);

- система норм і нормативів на продукцію машинобудування: визначення понять, склад норм і нормативів на устаткування і кабельні вироби та їх класифікація, одиниці виміру норм, методичне забезпечення розробки системи норм та практичні методики.

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

Виконані наукові дослідження з проблем методологічного обґрунтування визначення потреби в продукції машинобудування дозволили сформулювати ряд наукових положень теоретичного, науково-методологічного і методичного характеру, які склали методологічні основи визначення потреби в продукції машинобудування, і на цій основі розробити практичні методичні документи, як-то: обґрунтування потреби машинобудівній продукції в процесі розробки національних, державних і цільових комплексних програм (ЦКП), обґрунтування балансового методу, механізму державного регулювання (державне замовлення і державний контракт, ціноутворення і ін.), нормативного методу визначення потреби в продукції машинобудування по напрямках споживання.

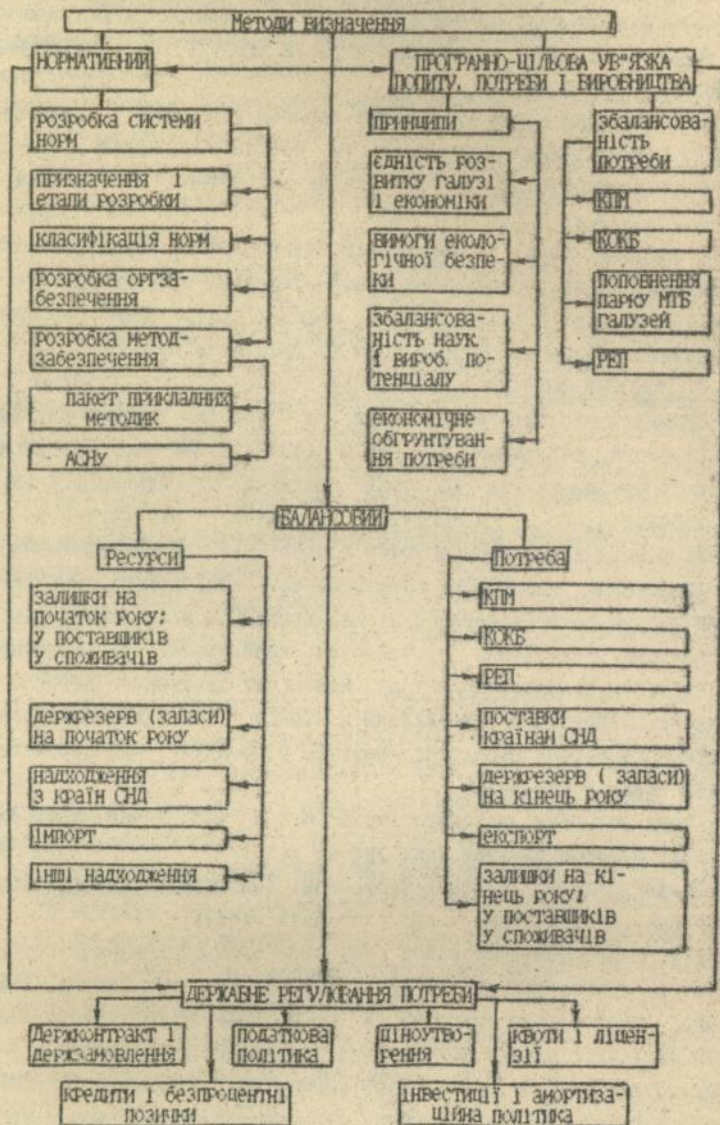
Схема розробки методологічних основ визначення потреби в продукції машинобудування показана на мал. 1.

Нижче викладені основні теоретичні і практичні питання названих проблем, розроблених в дисертаційній роботі.

2.1. Викладена економічна суть категорій споживання, потреби, попиту і пропозицій в умовах становлення ринкових відносин. Зокрема, звертається увага на те, що в процесі споживання в заключній фазі суспільного відтворення здійснюється задоволення конкретних потреб, які отримали назву економічних (виробничих).

Споживання, як заключна фаза суспільного процесу відтворення, органічно пов'язано з його іншими фазами: виробництвом, розподілом

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОТРЕБИ
В ПРОДЮСІТІ МАШИНОБУДУВАННЯ

і обміном. При будь-якому суспільному ладі виробництво і споживання знаходяться в єдності. Дослідження підтверджують, що відрив виробництва від споживання і навпаки призводить до кризового стану.

Потреба, як економічна категорія, нерозривно зв'язана з виробництвом і споживанням, і має з ними насамперед якісну взаємозалежність.

Потреби, в кінцевому рахунку, призначені як для виробничого споживання, так і для соціальних нужд.

В тісному зв'язку з економічними потребами знаходяться такі економічні категорії, як попит і пропозиція.

Попит - це економічні потреби, опосередковані і обмежені грошима.

Виходячи з попиту, пропозицію в найбільш загальному розумінні можна визначити як продукт (машини, устаткування, кабельні вироби і ін.), який знаходиться на ринку, або його можна туди доставити.

В умовах товарного виробництва належні для задоволення економічні потреби виступають в формі платоспроможного попиту, а фактично задовольняємі - в формі задоволеного попиту. Всебічне вивчення економічних потреб, а також їх рівноваги - важлива передумова обґрунтування довгострокових планів (прогнозів) соціально-економічного і науково-технічного розвитку, а також удосконалення державного регулювання розвитку економіки і її галузей на всіх рівнях управління.

2.2. Як показує вивчення економічної літератури, багато вітчизняних економістів вважають, що єдиним виходом з кризи є становлення ринкових відносин і тому прямо чи побічно звертають увагу на досягнення ринкової економіки США. Однак, як показали дослідження та досвід країн Східної Європи, для успішного розвитку економіки тільки ринкових відносин недостатньо, а поспішний перехід до ринку поки що веде до поглиблення економічної кризи. Тому в перехідний період (як показує практика він буде важким і довгим) необхідно державне регулювання економіки. Це підтверджується світовим досвідом. Криза 1929-1933 років розвіяла авторитет ринкової конкуренції і показала, що ринковий механізм для забезпечення макроекономічної стабільності повинен доповнюватися державним регулюванням. Таким чином, державне регулювання економічного розвит-

ку України є об'єктивною необхідністю.

2.3. В системі державного регулювання розвитку економіки найважливіша роль відводиться структурній перебудові народного господарства, особливо машинобудування. Для забезпечення виходу на світовий і насичення внутрішнього ринків необхідно здійснити диверсифікацію продукції машинобудування, а також продовжувати розвивати процеси конверсії підприємств і наукових установ машинобудівного профілю зі збереженням їх виробничого і наукового потенціалів. Автор прийняв безпосередню участь в розробці програми структурної перебудови машинобудування України і прогнозу його розвитку до 2010 року, що знайшло відображення в дисертаційній роботі.

2.4. Для виконання своїх функцій держава використовує різні форми і важелі впливу на економічні процеси. В дисертації вказується на те, що створення сприятливих умов для господарської діяльності підприємств всіх форм власності необхідно здійснювати з допомогою таких важелів, як: планування (прогнозування), норми і нормативи, податки і податкові пільги, бюджетні асигнування і дотації, національні, державні, цільові комплексні або інші програми, кредит і кредитні пільги, ціноутворення, державні замовлення і контракти, мито, митні податки, квоти, ліцензії, цінні папери, антимонопольне законодавство і ін.

2.5. В плані економічного і соціального розвитку України на 1994 рік приділено багато уваги впровадженню мікропідприємств по скороченню ввозу з країн СНД тих видів матеріалів і устаткування, виробництво яких буде організовано безпосередньо в нашій країні, зменшенню енерго- і матеріаломісткості продукції, підвищенню її конкурентоспроможності, організації виробництва імпортозамінючої продукції і ін.

Проведений нами аналіз, показав, що для забезпечення незалежності Україна повинна задовольняти потреби в продукції машинобудування за рахунок власного виробництва не менше, ніж на 70%.

Для пріоритетного розвитку агропромислового комплексу намічається виготовити 2,4 тис. назв технологічного устаткування, освоїти випуск понад 200 видів машин, які раніше на Україні не виготовлялися.

В 1993 році виготовлено 55,5 тис. штук тракторів, що на 39%

менше, ніж в 1991 р. Фінансові ускладнення промислових і сільськогосподарських підприємств країни призвели до значного зменшення ввозу тракторів.

В 1993р. було досягнуто виробництво вантажних автомобілів в кількості 23,1 тис. штук. В цьому ж році ввіз автомобілів із СНД зменшився порівняно з 1991р. на 77,8 %, внаслідок високих цін и відмови багатьох заводів Росії виконати обсяги поставок відповідно до міжурядових угод.

В 1993р. виробництво легкових автомобілів склало 145,4 тис. штук проти 155,5 тис. шт. в 1991 році або 93,5 %.

В 1993р. виробництво автобусів склало 8406 од. проти 12134 од. в 1991р. В 1992-1993 роках проведена певна робота по організації виробництва на підприємствах України основних вузлів і агрегатів, які раніше поставлялися із Угорщини і Росії. Це дозволить збільшити виробництво автобусів в 1994р. до 12 тис. од. або 98,9 % в порівнянні з 1991р. Відносна стабілізація виробництва автомобілів в значній мірі стала можливою завдяки розгорненню робіт по здійсненню ЦКП "Автомобіль".

2.6. Програмно-цільовий метод є важливим інструментом планування розвитку машинобудування і йому відводиться велика роль в системі державного регулювання розвитку економіки.

В період становлення ринкових відносин в економіці України питанням розробки національних, державних і ЦКП приділяється велика увага. Відмітим, що в теперішній час продовжуються науково-дослідні і експериментально-конструкторські роботи більш чим по 60 національним, державним і міждержавним науково-технічним програмам.

Для вирішення завдань, що впливають з національних, державних і ЦКП, залучається більше ніж тисяча наукових організацій, дві тисячі підрозділів промислових підприємств, 160 вузів, понад півмільйона наукових працівників.

Навіть ця коротка характеристика свідчить про велику значимість програм в системі державного регулювання потреби України в продукції машинобудування.

2.7. В системі планування важливе місце належить макроекономічним балансовим розрахункам потреби в продукції машинобудування, що являють собою систему показників, з допомогою яких встанов-

люється кількісна відповідність (рівність) між сформованими за джерелами надходжень ресурсами та їх розподілом по напрямках використання.

В практиці державного регулювання макроекономічні балансові розрахунки потреби в продукції машинобудування проводяться на рівні Міністерства економіки України. Розробка балансів на всіх рівнях планування здійснюється за єдиними методичними підходами, що забезпечує створення системи взаємозв'язаних і підпорядкованих балансів.

В планах економічного і соціального розвитку України на 1993 і 1994 роки використані макроекономічні балансові розрахунки виробництва і споживання на трактори, вантажні і легкові автомобілі, автобуси і ін. (див. табл.).

2.8. Одним з важливих елементів державного регулювання потреби в продукції машинобудування є державні контракти і замовлення на її виробництво і поставку для державних потреб (створення виробничих потужностей, освоєння нових технологій, вирішення природоохоронних і соціальних проблем і т. д.).

Державний контракт є комплексом господарських узгоджень між державою і суб'єктами господарювання. При цьому держава гарантує оплату поставок продукції, виконання робіт і послуг. Замовниками державного контракту є уповноважені на те Кабінетом міністрів України органи державної виконавчої влади.

З метою оптимізації структури народного господарства, державної підтримки науково-технічного прогресу і соціально важливих галузей виробництва, встановлюється державне замовлення. Виконавцям державного замовлення надаються фінансові, кредитні, митні та інші пільги, що ставить їх в економічно більш вигідне становище в порівнянні з іншими товаровиробниками, за рахунок чого досягаються цілі держави відносно до забезпечення суспільства продукцією машинобудування. Виконавці державного замовлення централізовано забезпечуються ресурсами, виробництво і споживання яких контролюється державою.

2.9. В складі методологічних основ розглядаються такі важливі питання, як суть і класифікація економічної нормативної інформації, поняття, склад і одиниці виміру норм.

Баланс виробництва і споживання тракторів (тис. шт.)

Статті балансу	1992р. (звіт)	1993р. (звіт)	1994р. (план)
I. Ресурси - всього	91,72	63,89	73
в тому числі:			
1. виробництво	71,2	55,46	64
2. ввіз - всього	20,52	8,43	9
в тому числі:			
2.1. із країн СНД	20,5	7,36	9
2.2. імпорт	,02	1,07	-
II. Розподіл - всього	91,72	63,89	73
в тому числі:			
1. споживання	69,9	49,56	54,5
2. вивіз - всього	21,82	14,33	18,5
в тому числі:			
2.1. країнам СНД	20,2	13,22	7,1
2.2. на експорт	1,62	1,11	1,4

Система економічної інформації (показників) є науковою і методичною основою оптимального планування і управління, оцінки якості господарських рішень і ефективності керівництва. В нормативному визначенні потреби в продукції машинобудування знайшли застосування як натуральні, так и вартісні показники, при цьому натуральні показники мають важливе значення для планування складу машинобудування і структури продукції, відіграють ведучу роль при проведенні планових розрахунків. Вартісні показники потенціально здатні досить точно відобразити динаміку вироблюваних споживчих вартостей, а при зіставленні з натуральними показниками - свідчити про зміну якості машинобудівної продукції.

2.10. Впровадження нормативного методу визначення потреби в продукції машинобудування в планові розрахунки вимагало не тільки впорядкування потоків нормативної інформації, але й викликало багатократне її збільшення. Природньо, що в таких умовах особливого значення набуває ефективне використання ЕОМ. В принципі, подібна задача вирішується в рамках автоматизованої системи збору, накопи-

чення і оновлення норм і нормативів (АСН). Однак, найбільший розвиток одержали згадані роботи по нормам потреби в устаткуванні і кабельних виробак (АСНу).

Успішна розробка системи норм и нормативів на устаткування і кабельну продукцію можлива при наявності чітко відпрацьованого понятійно-термінологічного апарату. Тому в розділі методичного забезпечення дані визначення загальних понять норми і нормативу; введені в оборот поняття норм стосовно до видів машинобудівної продукції і напрямків її споживання.

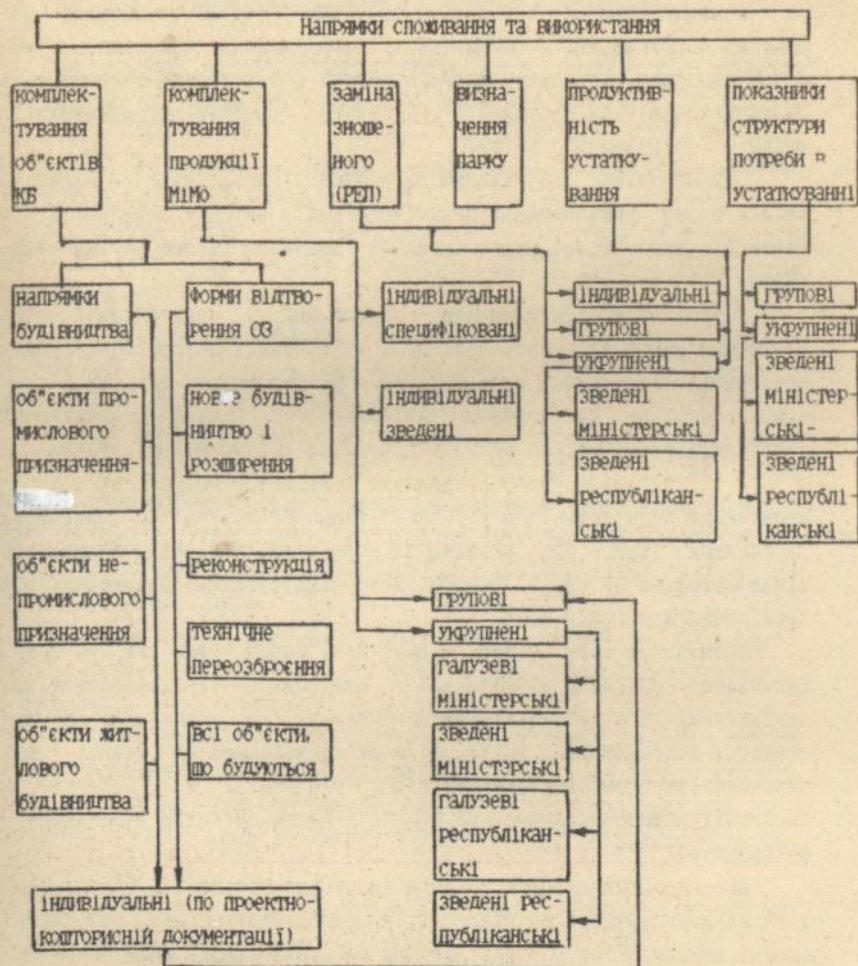
2. 11. Однією з важливих умов роботи розробки нормативної бази, забезпечення можливостей її використання в планових розрахунках є створення номенклатури норм і нормативів по видах ресурсів, які в свою чергу повинні бути ув'язані з номенклатурою продукції машинобудування і системою балансів. Класифікація норм і нормативів на продукцію машинобудування представлена на мал. 2.

2. 12. Розвиток нормативної бази планування, економічна доцільність впровадження норм і нормативів на устаткування і кабельні вироби неможливі без науково обгрунтованого методичного забезпечення. Методичні основи розробки системи норм і нормативів на продукцію машинобудування включають цілий комплекс великих проблем, а саме: організаційна стадія, загальні питання методичного обгрунтування системи норм, методичне забезпечення розробки норм потреби по напрямках споживання.

2. 13. Організаційна стадія передбачає визначення порядку розробки і систематичного оновлення нормативних показників, організацій, що приймають участь в їх формуванні та обсяги фінансування робіт.

Серед організаційного забезпечення важлива роль відводиться експертній перевірці міністерських (відомчих) норм і нормативів. Проведення експертизи розрахунків дозволяє не тільки забезпечити їх обгрунтування і достовірність, методичну єдність, але й значно зменшити величезний потік інформації, який використовується для агрегування норм більш високого порядку. Досить вказати, що до 1983р. один том розрахунків складав від 200 до 800 сторінок машинописного тексту. Завдяки розробкам автора потік інформації скоротився в десятки разів. Таким чином, організаційне забезпечення стало важливим розділом методичних основ розробки системи норм

Класифікація норм і нормативів потреби і використання
установлення та кабельних виходів

Мал. 2

і нормативів потреби в продукції машинобудування.

2. 14. В основу методичних документів, що розроблялись автором закладались слідуючі методи:

розрахунковий - заснований на використанні технічно і економічно обгрунтованих нормативних і розрахункових показників, які встановлюються за даними хронометражних спостережень, планової і проектно-технічної документації, а також об'єктів -представників, вибраних за певними ознаками;

статистичний - заснований на розробці статистичних моделей і послідууючому вирівнюванні динамічних рядів питомих показників, з допомогою яких визначаються чисельні значення нормотворчих факторів;

розрахунково-статистичний - заснований на використанні статистичних даних базисного періоду і їх корекції з допомогою різних показників (індексів, коефіцієнтів), що враховують зміни в плановому періоді по відношенню до базисного. Значення коректуючих показників визначається розрахунковим або статистичним методом.

2. 15. Для підготовки методичних документів розроблені підходи визначення норм потреби в продукції машинобудування по напрямкам споживання. Так, при визначенні норм потреби в устаткуванні для комплектування об'єктів капітального будівництва передбачається послідовна агрегація норм.

Визначенню норм потреби в продукції машинобудування для комплектування об'єктів капітального будівництва передус формування структурних груп об'єктів-представників та їх кодування. В дисертатії запропонована система вхідної та вихідної інформації, яку рекомендується використовувати при обгрунтуванні норм потреби в продукції машинобудування для комплектування об'єктів капітального будівництва.

При розрахунках норм потреби використовується: проектно-кошторисна документація на введенні в експлуатацію або закінченні проектуванням об'єкти -представники за три останніх роки, передуючих періоду розробки норм, плани вводу капітальних вкладень, потужностей, основних фондів по роках і відповідна статистична інформація. Кошторисна вартість об'єктів-представників, прийнятих в розрахунок норм повинна складати не менше 70% планової кошторисної вартості об'єктів за аналізуючий відрізок часу.

Визначення норм потреби в устаткуванні для комплектування об'єктів капітального будівництва як з допомогою ЕОМ, так і без них на всіх рівнях планування пропонується здійснювати в чотири етапи.

На першому визначаються групові норм потреби. Під груповою нормою розуміється питомий показник потреби в ресурсах в заданих одиницях виміру (шт., т. км на 1 млн. БМР) на групу будівельних об'єктів з принципово однаковою техніко-економічною характеристикою і функціональним призначенням.

На другому етапі визначаються норми більш високого порядку - галузеві міністерські, галузеві республіканські шляхом агрегування групових норм.

Третій етап заключається в визначенні норм потреби по міністерству (відомству) на нове будівництво і розширення, реконструкцію і технічне переозброєння.

Четвертий етап передбачає визначення середньовиважених норм потреби в цілому по міністерству (відомству) або республіці. Дані норми визначаються на основі норм потреби по міністерству (відомству) по формам відтворення, а також обсягів БМР або капіталовкладень в розрізі форм відтворення окремого міністерства (відомства) або іншої управляючої структури. Заключним кроком є визначення потреби в продукції машинобудування на плановий період в розрізі галузей, форм відтворення в цілому по міністерству (відомству), республіці.

Підходи використані при розробці республіканських методичних рекомендацій розрахунку норм потреби в трансформаторах силових I-III габаритів, комплектних розподільних пристроях, силових конденсаторах, кабельних виробках, трубопроводній промисловій арматурі, ліфтах і ін.

2.16. Кожний з підходів розрахунку норм з урахуванням особливостей ресурсу має певні як загальні так і специфічні методичні положення. Простежимо це на одному із видів продукції машинобудування і одному із напрямків споживання.

В зв'язку з прискоренням оновлення парку машин і устаткування посилюється увага до визначення потреби в них на заміну зношених і створенню прогресивної нормативної бази.

При визначенні норм потреби для РЕП в виробках машинобудування

використовується слідуюча вхідна інформація: парк машин на 1.01, кожного, прийнятого в розрахунок, року: кількість виробів, встановлених на одній машині; середній срок служби виробів; повний ресурс роботи устаткування в годинах і число годин роботи даного устаткування на протязі року; відповідна статистична звітність.

Норма потреби в устаткуванні для РЕП (заміни зношеного) - це кількість устаткування, необхідна для поповнення вибуваючого в зв'язку зі зносом.

Розглянемо методику розрахунку норм потреби в акумуляторних батареях для заміни зношених.

Виходячи з даних про склад парку та кількість установлених акумуляторних батарей на конкретному виді машин і механізмів, проводиться групування машин і механізмів по числу установлених на них акумуляторних батарей.

Розраховується коефіцієнт оснащення (К осJ) акумуляторними батареями одиниці конкретної (J-ої) групи парку машин і механізмів по формулі:

$$K_{осJ} = \frac{M_{aJ}}{M_{mJ}}; \quad (1)$$

де M_{aJ} - кількість акумуляторних батарей, якими укомплектовано парк машин і механізмів J-ої групи, шт.;

M_{mJ} - парк машин і механізмів J-ої групи, оснащеної однією, двома, чотирма и більше акумуляторними батареями, шт.

Розраховується норма потреби (HJ) в акумуляторних батареях для РЕП J-ої групи парку машин і механізмів по формулі:

$$H_J = \frac{K_{осJ}}{T_J}; \quad (2)$$

де T_J - середній срок служби батареї J-ої групи машин і механізмів, років.

Розраховується кількість списаних акумуляторних батарей (M_{caJ}) разом з машинами і механізмами J-ої групи по формулі:

де M_{cmj} - списаний парк машин і механізмів по J -ій групі, визначений за даними статистичної звітності; шт.

Потреба (Π_j) в акумуляторних батареях J -ої групи визначається на основі норм потреби, парку машин і механізмів, а також кількості акумуляторних батарей, списаних разом з машинами по формулі:

$$\Pi_j = N_j \times M_{cmj} - M_{caj} ; \quad (4)$$

Загальна потреба (Π) в акумуляторних батареях для РЕП визначається як сума потреб в акумуляторних батареях, розрахованих для кожної J -ої групи парку машин і механізмів по формулі:

$$\Pi = \sum_j^m \Pi_j \quad (5)$$

де m - кількість груп машин і механізмів.

2.17. При розрахунку норм потреби в устаткуванні і кабельних виробів для комплектування продукції машинобудування показниками і джерелами вхідної інформації є обсяг товарної (валової) продукції машинобудування і металообробки, робочі креслення, монтажні схеми, конструкторські специфікації і технічні умови на виготовлення продукції, технологічні карти і креслення на виготовлення заготовок і монтажних довжин, стандарти, інструкції та умови на поставку кабельних виробів, обмежувальні нормалі на номенклатуру кабельних виробів, що застосовуються для комплектування; організаційно-технічні міроприємства, які забезпечують раціональне і ефективне використання кабельних виробів на основі передових прийомів і методів роботи, відповідні форми статистичної звітності.

2.18. Розробка системи норм і нормативів процес не тільки складний, але і трудомісткий. Тому для її формування та використання рекомендується застосування автоматизованої системи норм і нормативів визначення потреби і використання устаткування і кабельних виробів (продукції машинобудування) - АСНУ.

АСНУ дозволяє готувати нормативну інформацію для проведення розрахунків на всіх рівнях планування і скрізного формування в на-

родному господарстві порівняльній нормативній інформації на єдиній методологічній основі.

3. ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

3.1. Соціально-економічні умови на сучасному етапі створюють раніше невідому в нашій економіці систему, яка поєднує державне регулювання та ринкові відносини, що формуються. Але, як показав, проведений аналіз стану економіки України в останні роки для її успішного розвитку тільки ринкових відносин недостатньо. При цьому невисокі темпи переходу до ринку обумовлені поспішною відмовою від державного регулювання економікою, яке в свою чергу загальмувало перехід до ринку. Тому в перехідний період необхідне державне регулювання. Користуючись певною законодавчою свободою, багато підприємств машинобудування фактично ліквідували планування, в той час як в зарубіжних фірмах розробляються такі документи, як бізнес-плани, комерційні розрахунки і ін. На цій підставі можна зробити головний висновок, що для виводу із кризи економіки України необхідна система планування, так як план економічного і соціального розвитку є важливим і необхідним інструментом регулювання стабілізації економіки.

3.2. В даний час одним із важливих елементів державного регулювання потреби в продукції машинобудування є державний контракт і державне замовлення. В умовах надання економічних пільг доцільно здійснити перехід до відкритого конкурсного розміщення держконтракту і держзамовлення на всіх підприємствах. При цьому вважається доцільним впровадження для державних підприємств обов'язковості прийняття і виконання державного замовлення при умові, що його обсяги не перевищують 50% загальних обсягів виробництва продукції. Сформовані з урахуванням викладених в дисертації пропозицій державний контракт і державне замовлення дозволять вирішувати як питання забезпечення потреб держави в продукції машинобудування, так і здійснювати ефективне державне регулювання економічного розвитку України.

3.3. Економіка України знаходиться в кризовому стані, вихід з якого неможливий без її структурної перебудови. Тому для оздоровлення "хворої" економіки та зрощування обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції як для внутрішнього, так і для зовнішнього ринку необхідне широке впровадження сучасної техніки і техно-

логії. В цій ситуації надзвичайно важливим є відпрацювання механізму визначення і регулювання потреби в різних машинах, устаткуванні, кабельних виробках, приладах та ін. З цією метою рекомендується в цьому механізмі використати методологічні основи визначення потреби в продукції машинобудування.

3.4. Методологічні основи визначення потреби в продукції машинобудування в системі планування складаються з таких розділів, як обґрунтування національних, державних чи цільових комплексних програм, балансового методу і механізму державного регулювання потреби в машинах, устаткуванні, приладах, кабельних виробках і інших видах машинобудівної продукції. Важливою складовою основ являються методичні питання розробки системи норм і нормативів потреби в продукції машинобудування, які складаються з організаційного забезпечення, загальних положень методичного обґрунтування цієї системи, методичних рекомендацій по обґрунтуванню норм потреби по напрямках споживання, в тому числі: для потреб виробництва нової продукції (комплектування продукції машинобудування), ремонтно-експлуатаційних потреб, комплектування об'єктів капітального будівництва, запасів та ін. Важливим розділом методологічних основ є розробка науково-методичної документації підготовки комплексів задач для розрахунку норм і нормативів на ЕОМ.

3.5. Перехід до ринкових відносин вимагає обґрунтування і точних розрахунків витрат всіх видів ресурсів, тому значимість системи норм і нормативів зростає на рівні підприємства (об'єднання) та його структурних підрозділів. Крім того, роль системи підвищується в забезпеченні пропорціонального розвитку народного господарства в перспективному і прогностичному періодах.

Норми і нормативи, як і балансовий метод необхідні також для нормального функціонування системи державних матеріальних ресурсів. Це означає, що їх роль не знижується, а як би змінюються акценти, тобто враховуються особливості удосконалення господарського механізму і формування ринкових відносин.

3.6. Все вище викладене дозволяє зробити висновок про те, що завдяки розробкам автора дисертації наповнюється система методичного забезпечення визначення потреби в продукції машинобудування, а впроваджені в практику норми і нормативи на продукцію машинобудування поряд з національними і цільовими комплексними програмами.

балансовими макроекономічними розрахунками, державним контрактом і державним замовленням одержала значний розвиток і стала потужною нормативною базою визначення потреби в продукції машинобудування при розробці планів економічного і соціального розвитку України.

3.7. Наявність програмно-цільового, балансового і нормативного методів визначення потреби в продукції машинобудування, розроблених автором, які використовуються в практиці державного регулювання економіки України, дозволяє зробити узагальнюючий висновок про те, що вони представляють собою універсальну систему методологічних основ визначення потреби в продукції машинобудування, яка дієздатна як в сфері державного регулювання економіки України, так і при функціонуванні ринкових відносин, тобто план і ринок як форми управління економікою будуть діяти одночасно та сприяти економічному відродженню України.

3.8. Структурна перебудова та реформування економіки України, її входження в світову економіку висунули перед вітчизняною економічною наукою одне з нагальних завдань - приведення діючих у нашій державі нормативів (і не тільки економічних) до вимог світових стандартів.

4. ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

4.1 Монографії, розділи в колективних працях:

1. Нормативное планирование потребности в продукции машиностроения. - Киев: Наук. думка, 1992-7, 61 п. л.

2. Методические рекомендации по кодированию наименований строительных объектов, отраслей народного хозяйства, министерств и ведомств, единиц измерения при разработке норм с использованием ЭВМ. - Киев: ЭНИИ Госплана УССР, 1987. - 10 п. л. х)

3. Республиканские методические рекомендации по расчету норм потребности в кабельных изделиях для комплектования объектов капитального строительства. - Киев: ЭНИИ Госплана УССР, 1987. - 4, 2 п. л. х)

4. Республиканские методические рекомендации по расчету норм потребности в батареях аккумуляторных свинцовых стартерных для ремонтно-эксплуатационных нужд. - Киев: ЭНИИ Госплана УССР, 1987. - 5, 0 п. л. х)

5. Республиканские методические рекомендации по расчету норм потребности в трансформаторах силовых I-III габаритов, комплектных распределительных устройствах и конденсаторах силовых косинусных

для комплектования объектов капитального строительства. -Киев: ЭНИИ Госплана УССР, 1987. -5,2 п. л. х)

6. Республиканские методические рекомендации по расчету норм в лифтах для замены изношенных. -Киев: ЭНИИ Госплана УССР, 1988. -2,9 п. л. х)

7. Республиканские методические рекомендации по расчету норм расхода кабельных изделий на ремонтно-эксплуатационные нужды. -Киев: ЭНИИ Госплана УССР, 1988. -7,4 п. л. х)

8. Республиканские методические рекомендации по расчету норм потребности в трубопроводной промышленной арматуре для комплектования объектов капитального строительства. -Киев: ЭНИИ Госплана УССР -1988. - 4,4 п. л. х)

9. Республиканские методические рекомендации по расчету норм потребности и потребности в батареях аккумуляторных щелочных для РЭН. -Киев: НИЭИ Госплана УССР, 1989. - 2,79 п. л. х)

10. Республиканские методические рекомендации по расчету норм потребности в лифтах для комплектования объектов капитального строительства. -Киев: НИЭИ Госплана УССР, 1989. - 3,95 п. л. х)

11. Методические рекомендации по кодированию наименований строительных объектов, отраслей народного хозяйства, министерств и ведомств, единиц измерения при разработке норм с использованием ЭВМ. Издание второе, дополненное. -Киев: НИЭИ Госплана УССР, 1990. -9,18 п. л. х)

4.2 Брошури, статті, тези доповідей:

1. Формирование нормативной базы потребления оборудования и кабельной продукции в УССР // Организация и планирование народного хозяйства / Респ. межвед. сб. науч. трудов. -Киев: Виша школа, 1986. - Вып. 85. - 0,6 п. л. х)

2. Нормативы в условиях бригадного хозрасчета // Актуальные проблемы воспроизводства и повышения эффективности использования трудового потенциала / Тез. докл. респуб. науч. конф. Ч. 1. -Киев: ЭНИИ Госплана УССР, 1984. -0,2 п. л.

3. Система норм и нормативов как фактор повышения эффективности использования основных производственных фондов // Проблемы совершенствования воспроизводства основных фондов на современном этапе / Тез. докл. респуб. науч.-практ. конф. Ч. 1. -Киев: ЭНИИ Госплана УССР, 1985. - 0,2 п. л.

4. Методические подходы к разработке норм потребности в оборудовании для комплектования объектов капитального строительства // Совершенствование планирования в условиях перестройки управления экономикой / Тез. докл. республ. науч. - практ. конф. Ч. I. - Киев: ЭНИИ Госплана УССР, 1988. - 0,2 п. л.

5. Методические подходы к разработке норм потребности в трубопроводной арматуре // Совершенствование планирования и эффективность использования материальных ресурсов / Сб. науч. трудов. - Киев: ЭНИИ Госплана УССР, 1988. - 0,6 п. л. х)

6. Методические вопросы разработки норм потребности в дизелях для ремонтно-эксплуатационных нужд Украинской ССР // Пути повышения эффективности капитальных вложений и основных фондов в УССР. / Сб. науч. трудов. - Киев: ЭНИИ Госплана УССР, 1989. - 0,2 п. л. х)

7. Нормативная база хозрасчета в научных учреждениях // Эффективность хозяйствования в условиях полного хозрасчета и самофинансирования / Сб. тез. докл. респуб. науч. практ. конф. Ч. II. - Киев: НИЭИ Госплана УССР, 1989. - 0,2 п. л. х)

8. Методическое обеспечение расчетов норм потребности в трубопроводной арматуре с помощью ЭВМ // Организация и планирование народного хозяйства / Респ. межвед. сб. науч. трудов. - Киев: Виша школа, 1990. - Вып. 93. - 1 п. л. х)

9. Нормативное планирование потребности централизованно распределяемой продукции машиностроения в союзной республике. - Киев: Об-во "Знание" УССР, 1990. - 1 п. л. х)

10. Методические подходы к расчету потребности в электродвигателях для комплектования продукции машиностроения и РЭН // Проблемы перехода экономики республики к рыночным отношениям / Сб. науч. трудов. - Киев: НИЭИ Минэкономики, 1991. - 0,8 п. л. х)

11. Нормативное определение потребности продукции машиностроения: опыт республики // Организация и планирование отраслей народного хозяйства / Респ. межвед. науч. сб. - Киев: Лыбидь, 1991. - Вып. 105. - 0,8 п. л. х)

12. Методические рекомендации по разработке норм потребности в кабельных изделиях для комплектования продукции машиностроения // Территориальное управление и рынок / Сб. науч. трудов. - Киев: НИЭИ Минэкономики Украины, 1991. - 0,8 п. л. х)

13. Совершенствование хозрасчетных отношений как условие пе-

рехода к регулируемому рынку // Проблемы перехода экономики рес-
публики к рыночным отношениям / Сб. науч. трудов. - Киев: НИЭИ Минз-
экономики Украины, 1991. - 0,7 п. л.

14. Индикативный план и современное управление экономикой
// Вестник "Панорама". - Киев: Укринформ, 1993. - №13. - 0,2 п. л. х)

15. Методичні питання розробки балансів продукції машинобуду-
вання // Организация и регулирование экономики / Межвед. науч. сб.
- Киев: Лыбидь, 1993. - Вып. 112. - 0,63 п. л.

16. Методичні підходи до формування програми розвитку галузей
машинобудування // Организация и регулирование экономики / Меж-
вед. науч. сб. - Киев: Лыбидь, 1993. - Вып. 113. - 0,8 п. л.

х) в співавторстві

Кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
ПАШУТА Микола Тимофійович

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОТРЕБИ
В ПРОДУКЦІЇ МАШИНОБУДУВАННЯ

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук

Відповідальний за випуск доктор економічних наук
Дьяченко Я. Я.

Підписано до друку 2.08.94. 1994. Формат 60x84 1/16
Офсетний друк. Умов. друк. арк. 2,09. Тираж 100 Прим. Зам. 878к.

Науково-дослідний економічний інститут Мінекономіки
України, 252601, МСП, Київ-103, бульвар Дружби народів, 28

ДВПІ ДКНТ, 252171, Ки в-171, вул. Горького, 180.

45858

AB 30.611